

Käpp och krycka och kryckeståt.

Af

Louise Hagberg.

»Een gammal Plägesedh aff ålder altijdh warit,
Som man Prijs-wärdig har i många ting erfahrit
När Brudfolek samman gå och träd i Ähta Stånd
At önska öfwer dem all Lycka och Wälgång»

heter det i ett gammalt bröllopskväde från 1600-talet till en mästare Magnus Böttiger och hans brud¹, och ännu alltjämt är ju det ett allmänt vedertaget bruk att till bröllop uppvakta vederbörande brudpar med allehanda lyckönskningar och gratulationer, hvilka vanligen på ett eller annat sätt anknyta sig till det stundande äktenskapliga förbundet. En särskild form af sådana lyckönskningar voro de s. k. »kryekorna» eller »krycekbrefven», som tillställdes kontrahenterna, ofta endast bruden, vid lysningen vanligen »förstagångslysningen». — I Nordiska Museets ego finnes ett antal dylika krycekbref, af hvilka flertalet tillegnats »Dåtren och fästepigan ärliga och Dygde Rikka Ingrin Ols Däter i Äspetorp, V. Vingåker socken vid hennes lysning år 1831».

Afsändarna uppträda här alla anonymt, en lyckönskan är sålunda »framgifven af en god vänn och älskarinna», en är »skrifvi j andra Äfvas Lüstgård där al ungdom har dansat üt», af Frans Lügen Fältt Skarp Rättare, och en annan i Rumpekulla af Håkan Lurfvenkrants, en åter från Gafvellösa Nedergård, o. s. v. Dagteckningen är i stil därmed, den 66 mars, den 50 uti Lavarje månad

¹ K. Bibliotekets samlingar af Verser m. m. till och öfver enskilda. B. 17 fol. 1686. 9—150310. Fataburen 1915.

och dylikt. Gratulationerna åtföljas esomoftast af »inneliggande små värktyg» som det heter, bestående af käpp och krycka i miniatyr, och innehållet i kryckebrefven gå i allmänhet ut på, att brefskrifvaren lysningsdagen i kyrkan fått höra om det svåra olycksfallet, att bruden eller brudparet fallit och brutit benen, hvarför käpp och krycka nu sändes till hjälp, till dess såret läkts genom det äkta bandets knytande. I ett af ofvannämnda kryckebref läses sålunda: »Tröst och understöd för fästpigan Ingrid Ols Däter i Espetorp Westera Wing åkers Soken. — Lycka, Lycka Syster Lilla. Jag beklagar du for illa då du föll och bröt ditt ben, men att lindra wärk och sveda vill jag jöra wad jag kan, Tag kryckan wid din vänster sida, käppen i din högera hand Så kan du för utan men dansa lätt på brutna ben, åm kryckan dig behaga kan så må du hänö nytja till däss du uti Lasses fam får kjarleksfull inflytta» o. s. v. Till detta brev hör »Käpp och krycka», fig. 1. »Denna simpla fast wälmenande önskan är tecknad af En Trogen Wän wars namn fines antecknad i 6 mosi bok Capitlett N:o 0 och boställe är i Wården.» En annan som i kyrkan nyss hört förkunnas om »kärleks wärk», och att Ingrid brutit sitt ben, skänker henne käpp och krycka, med tillhjälp af hvilka hon snart skall kunna ta »långa skutt som sjelfva den», och skrifver bl. a. följande: »Beklaga ej hvad som har händt och det hende oförtänt den sjukdom du i benet har. Om du beklagar detta rätt så bruka detta böne sätt som jag dig föreskrifver. Hur ont gör nu mitt ben jag stötte mot min vän och föll uti ett dike der vi bägge tillike, för ärade vara(n)dra De rena kärleksbanden, och benet må väl svida jag skall vist gärna lida och tänka att förbida Få Lars vid min Sida.» — En gratulant, som tecknar sig: »en vän som du redlit känner igän», skrifver: »De usliga tingen, en käpp och en krycka jag dig nu och skänker som plägseden är.»

Enligt ett gammalt, såväl i Sverige, Finland, Norge och Danmark som Tyskland och Österrike gängse skämtsamt talesätt, så ramlar nämligen brudparet vid lysningens afkunnande ned för predikstolstrappan och bryter benen af sig. Olycksfallet säges ega rum än den första och än den andra eller tredje lysningsdagen äfvensom alla tre gångerna. Uttrycket är hos oss känt redan på 1600-talet.

»De giffas här hwar dag. Förledne Söndagz war
I St. Jacob fram 12 eller 13 Par
Som föll sig benet aff» — — — —

heter det i ett bröllopskväde från 1678¹ och i ett annat af samma år:

»Skynder Ehr opp | fahrer fort och fölier Brudhopen efter |
Så få i höra contract, dhet ingen än döden här ryggar |
Dher få i see medh lust | hvem kiäppen han drabbar å sidan |
Som då sändes åstad, Ty härnäst han Låhrbenet mister.»²

Och i ett Stockholm d. 5 maj anno 1690 dateradt bref från ingen mindre än konung Carl XI till Kungliga Rådet och Fältmarskalken grefve Rutger Ascheberg förkunnas följande nyhet: »H. K. R-s son Grefve Gustaf Assenberg föll i går ned från predikstolen; jag menar att Grefven skall väl låta curera sig för fallet utan fältskär, ty Fröken Beata Torstensson lærer väl vara det bästa plåster dertil — — — —»³

Att »tre gånger ramla ned från predikstolen» (Skåne) eller »att bryta benen af sig» (Västm. o. s. v.) ha varit vanliga uttryck för att det lyst för ett brudpar. Äfvenså kallades det, att »prästen slog låret af bruden» (Östergötl.). En liknande föreställning möter oss i Kärnten i Österrike, där det säges, att när prästen för tredje gången afkunnat en lysning, så kastar han brudparet ned från predikstolen. »Att kastas ned från predikstolen» är där ett gängse uttryck för att det lyst, och likaså har det varit i Tyskland, där nedkastandet skedde ej mindre än 3 gånger efter hvarann, och där detta uttryck äfven var känt redan på 1600-talet (1679).⁴ På en del håll åter, såsom i Dalarna, säges brudparet däremot falla ned från kyrktaket, hvilket de lysningsdagen äro uppe för att sopa, och det skall betyda så mycket som att nyheten har blifvit spridd öfver allt, när det

¹ Verser m. m. såsom ofvan B. 16 4:o. Stockholm 1678. Bröllopskväde till Herr Per Collinus.

² Verser m. m. såsom ofvan B. 16 4:o. Bröllopskväde till Herr Jesper Elisson och Jungfru I. Gunborg Andersson. »Gålabenet» säges gossarna taga och flickorna mista, då de första natten hvila tillsammans. .H Wendells ordbok öfver de östsvenska dialekterna, Helsingfors 1904—07.

³ Handlingar rörande Skandinaviens Historia. Del 6. Stockholm 1818.

⁴ J. och W. Grimm, Deutsches Wörterbuch. Leipzig 1873.

kommer i kyrkan, flyger det öfver taket. I Finland har det varit vanligt att den dagen skjuta för att folket skulle få veta hvilka som då »val hissa i kyrktatji». Första lysningsdagen hänga nämligen de tu i kyrktaket och äro halta samt måste därför använda kryckor, och icke förr än vid den tredje »plåmpa de ned». Det räknades som en stor ära att »först komma upp i kyrktaket», så det var att ställa sig väl med klockaren för att få sin lysning först uppläst.¹

Till förekommande af svårare följder af fallet utför predikstolen hände det ibland, att brudparets vänner voro tillreds med en långhalmskärfve och tog emot brudparet med vid predikstolen. Detta skedde då tredje lysningsdagen.² Annars var det en — i Sverige såväl som i Finland — gammal plägsed (och på sina håll ännu i bruk) att det blifvande äkta parets ungdomsvänner vid lysningstillfället uppvaktade med en present af en liten »käpp och krycka» för den händelse brudparet slagit sig, när de ramlade ned. I öfriga länder, hvarifrån ofvannämnda eller liknande uttryck anförts, ser det däremot icke ut, som om man skulle ha tänkt på följderna af olycksfallet, åtminstone känner man icke till bruket att ge »käpp och krycka» på håll, där »att kastas ned från predikstolen» ännu alltså är ett gängse uttryck för att det lyst för ett par. — Käppen och kryckan voro ämnade att användas, tills vigseln egt rum, då benbrottet helades i och med att de unga tu då knötos samman med det heliga äktenskapsbandet. Från landsbygden omtalas, att kontrahenterna brukade göra sig till och halta, när de kommo hem från kyrkan, och då var det vanligt att på skämt »önska dem lycka, till käpp och till krycka» (Dalsl.).

På dessa från brudparets vänner skänkta hjälpmedel göres äfven då och då anspelning i från 1700-talet befintliga bröllopskväden. Så heter det i en Gagnef år 1721 dagtecknad dikt:³

¹ J. Kauskinen, Frieri, förlofnings- och lysningsseder från Vörrå, i Hembygden, Helsingfors 1911, s. 6. — W. Sjöberg, En s. k. »kröttjo» eller kryckdans, i Hembygden 1913, s. 69. — Aina Wadström, Frieri och bröllopsbruk från Dagsmark i Lappfjärd, i Hembygden 1911, s. 82, och G. T., Österbottnisk folkdiktning, i Brage 1907. Helsingfors 1908, s. 57.

² Meddeladt af kyrkovärden O. Christoffersson, Fru Ahlsted, Skåne.

³ Verser såsom ofvan B. 8 4:o. 1721.

»Om I på krycka Eder stödde
 Då Eder kärlek blef förspord
 Om andra då sig här bemödde
 At krycka skulle blifwa giord

Om I brudgåfwa wiljen få;
 Så gifwe Himlen Eder lycka
 Ja lycka ware Eder krycka
 På den I säkra mågen gå!»

Och i en bröllopsgratulation från år 1730 säges bland annat:

»Tre lysningar för säg i Hög chors döra gingo
 Bru folkie åf säg bröt bå bene samma dag
 Från goa grannar sträst bå kiäpp å kryckia sändes.»¹

Redan på 1600-talet spelade tillfällighetsdikterna en stor roll, det skulle rimmas vid alla möjliga tillfällen, vid alla olika be- märkelsedagar skulle det uppvaktas med för det högtidliga ögon- blicket särskildt skrifna poemer, i all synnerhet skedde detta vid lysning och bröllop. »Lystes det för en brud, skulle hon uppvaktas med en Käpp och Krycke-Vers», skrifver sålunda L. Hammarsköld i sin redogörelse för den svenska vitterheten under den Stjernhielmska perioden.² Att ge »Käpp och krycka» var således redan då känt.

Ett dylikt »kryckrim», författadt år 1776 af ingen mindre än Jakob Tengström — sedermera ärkebiskop i Åbo — må här anföras:

»Jämmer ack! Hvar tar jag vägen.
 Jag är rådlös, snart förlägen,
 Ack, hvar skall man finna bot.
 En min vän i dessa dagar,
 Stackars henne jag beklagar
 Brutit har sin lilla fot.

¹ Verser såsom ofvan B. 39 folio. 1730.

² Svenska Vitterheten. Historiskt-Kritiska Anteckningar af L. Hammarsköld. Stockholm 1818. Förra delen. S. 241. För kännedomen om denna jämte ett par andra uppgifter står förf. i tacksamhetsskuld till prof. K. F. Söderwall i Lund.

Ingen enda står till finna
 Som den riktigt kunde binda
 Ingen fältskär är för hand.
 Tälj till spjälkar, sök ett snöre,
 Trasor till för några öre.
 Jag vill ta mig saken an.

Smörjor, salfvor, plåster, dukar
 Utan annat smått man brukar,
 Stundom äfven hjälpa plär.
 Dock — hvad hör jag någon säger:
 Benet ingen fara äger
 Brottet ej så farligt är.

Jag blir glad — — — Ja hör hvad lycka:
 Med en liten käpp och krycka
 Skall hon kunna hulpen bli.
 Straxt ett par ehuru svaga,
 Jag till hennes säng vill laga,
 Att jag henne frisk må si.

Att du då ur säng må slippa
 Och ännu på golfvet trippa
 Jag dig dessa styltor ger.
 Och skall städs min önskan vara,
 Att din fot i sliker fara
 Aldrig måtte råka mer.»¹

— — — — —

Käppen och kryckan äro i allmänhet små prydliga tingestar, ofta af förgylldt silfver, elfenben o. s. v. och sirligt uppfästade på med guldspetsar kantade små hyenden af siden, sammet m. m. Ibland händer det äfven att andra föremål fått följa med såsom en liten sabel och annat. Den här fig. 4 afbildade är efter klockgjutaren

¹ Skrifter utg. af Svenska litteratursällsk. i Finland. XLI. Jakob Tengströms vittra skrifter i urval. Helsingfors 1899. S. XXVII.

Horner och hans hustru, gifta i Stockholm i midten af Gustaf III:s regering. Käpp och krycka äro af ben och ebenholtz och uppfästade

Fig. 1.

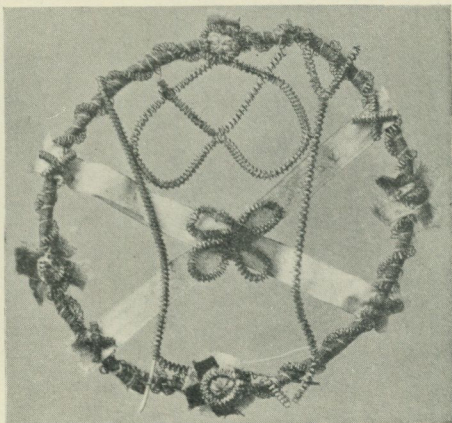

Fig. 2.

Fig. 1 och 2. »Käpp och krycka», 2 st. Tillhörande »kryckebref» till Ingrid Ols
Dotters i Åspetorp, Vingåker, lysning år 1831.

1) N. M. 2,096 a. 0,08 m.; 2) N. M. 2,094 a 1. Omkr. 0,11 m. i diam.

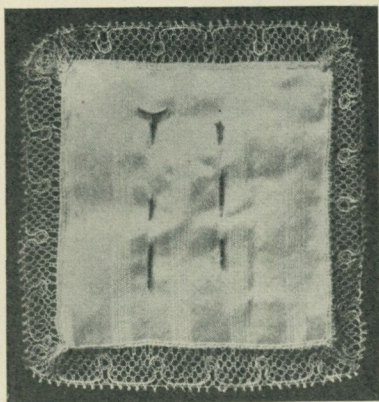

Fig. 3. »Käpp och krycka» å dyna
af hvitt siden med silkesspets.
N. M. 16,953. 0,095 m.

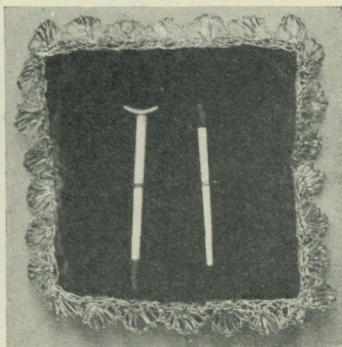

Fig. 4. »Käpp och krycka» Tillh.
klockgjutar Horner i Stockholm och
hans hustru.
N. M. 21,148. 0,12 m.

Fig. 5. Gratulation från en lysningskrycka år 1847 i V. Fernebo sn, Västmn. Sedermera inramad. N. M. 44,304 a. Utan ram omkr. 0,205 m.

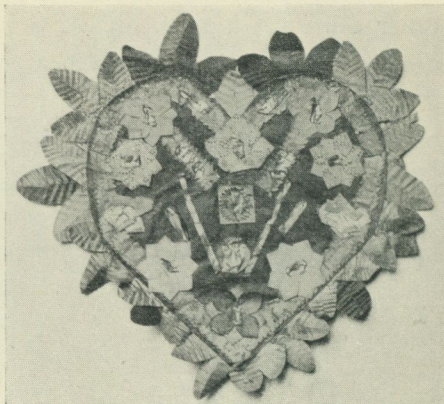

Fig. 6. »Krycka» af glanspapper från Vaddö sn, Uppl. N. M. 45,473 a. H. 0,278, br. 0,295 m.

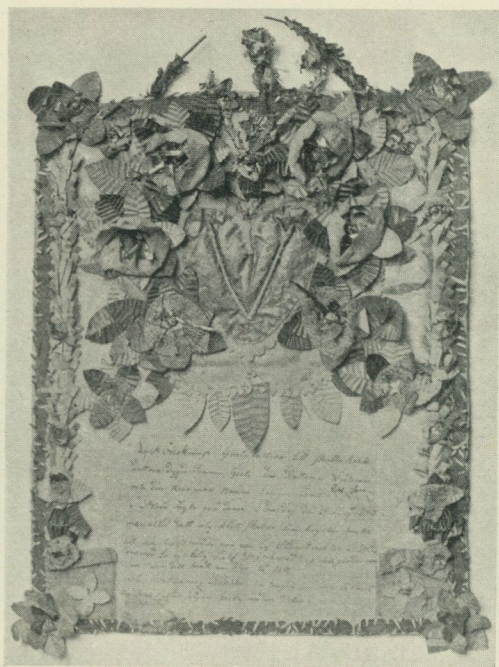

Fig. 7. »Krycka.» Lysningsgratulation (år 1840) af glanspapper med figurklipp och pappersblommor från Norrbylde, Vaddö sn, Uppl. N. M. 45 472 c. H. 0,41, br. 0,33 m.

på en dyna af röd sammet, kantad med silfverspetsar samt fodrad med hvitt siden. Å ett kudden medföljande omslagspapper läses följande vers:

»Ej sällhet skänkas kan af någon Käpp och krycka
 Det blott ett gammalt bruk, från fordna tider är!
 Men at Din sällhets tid blir följdén af Din lycka,
 Det är den önskan jag med denna skänk åt Dig förär.»

Senare har tillskrifvits följande: »*Käpp och krycka* brukade gifvas vid *lysning* och äktenskap, när man 'ramlade ned från kyrktaket' eller 'från predikstolen', som man nu säger.»

Förutom skrifna gratulationer med åtföljande redskap förekommo kryckorna äfven präntade och utstyrda med allehanda grannlåt och med käpp och krycka ditmålade, fig. 5,¹ sydda i stramalj eller utklippta af papper o. s. v. En del af museets kryckor förskrifva sig från Roslagen och äro försedda med på äkta rospiggiska affattade lyckönskningar. Så rådes i en »Lyck hönsknings Gratula Tjon till skatte bonde dottren dygde sömma Gräta Ers Dotter och hennes tillkommande wen och kera maka Erik Ers Son» bruden att taga »kjeppen i ögra hand», då hon »förutan men kan uppa lett på brutit ben». I en annan gratulation, se fig. 7, som är ställd till samma brudpar »i Norr byle på deras Edersdag den 24 Maj 1840», läses bland annat följande: »Man altid dett olycklitt skallar Som kryckor bruka till sin hielp men du min ven Eij Sådant acktar blått du der med Er lyckelig Sielf Jag ock mäd dig vell glader vara nu som ditt brått nu blir så lett uti hvelmening Hönskar en trogen ven och Christen doms syster Pigan Greta Anders Doter.»

Kryckor vanligen i form af hjärtan, se fig. 6, med »käpp och krycka» och annan grannlåt men utan inskrift och ofta mycket större och mer utstyrda än den här afbildade fästades dels på väggen och dels i taket både vid lysningstillfällena och på själfva bröllopet. Under vigseln skulle en krycka fästas midt öfver prästens, brudgum-

¹ I fig. 5 återgifves endast den ena gratulationen. Å taflan för honom finnes hennes hjärta inskrifvet med hennes namn och tvärtom. A. A. S. = Anders Andersson; A. J. D. = Anna Jonsdotter.

mens och brudens platser, men voro dessa kryckor då vanligen för-sedda med någon hängande krona eller annat fritt spelande dingdang såsom i allmänhet på »tak-kryckor».¹ Liknande bruk ha förekommit i Finland, där de till bröllopet inbjudna flickorna begåfvade brudparet med hvar sin »kryckkrans», en krans af konstgjorda blommor och blad med käpp och krycka i midten och fäst å ett ark hvitt papper. Pojkarna gåfvo hvar sin »kryckpipa», en rödfärgad träpipa med långt skaft, å hvilket tre, fyra till fem dylika kransar sutto. Dessa grannlåter fästes vid lakanen under bröllopssalens tak.²

Men det var inte endast kryckor i miniatyr — med eller utan skriftlig gratulation — som vid lysningstillfället öfverlämnades till vederbörande, de förekommo äfven i större skepelse såsom de å fig. 8, hvilka äro af trä och omvirade med hvitt och kulört papper och tygremsor. Än större är en nyligen till museet från Norrby socken i Uppland förvärfvad krycka. fig. 9, där brudparets vänner och bekanta första lysningsdagen kommo med från skogen hemtade knotiga trädgrenar, som kallades för kryckor och kastade in i köket hos vederbörande, så att det där blef riktiga vedhöggar.³ I Dalsland kallades detta att ge »kostkrakar».⁴ Grannarna kommo med dem om natten eller kvällen och sprungo sedan sin väg utan att säga något. Den här, fig. 9, afbildade »kryckan» erhöll en bondson i Sörbärke (Västm.) vid sin lysning år 1849 eller 1850. En dylik krycka tilldelades endast brudgummen och var afsedd till att stödja det brutna lårbenet. — För några år tillbaka gjordes ett intressant fynd, då den gamla komministergården i Länna (Sörml.) år 1905 refs. I byggnaden, hvilken var från midten af 1700-talet, anträffades i det rum, som ursprungligen varit sängkammare, ett tomrum i ena väggen, och däri förvarades inlindade i en linnetrasa käpp och krycka af trä.⁵ Tack vare nuvarande komministern E. V. Nordberg räddades de undan förstörelse och ha nu hamnat i Nordiska Museet, fig. 10. Det förekom äfven att riktiga

¹ Ant. till Nord. Museets inv.-bil. (967¹/₂, 45,473) af pastor Alexis Engdahl.

² Österbottnisk folkdiktning af G. T., i Brage 1907. Helsingfors 1908. S. 57.

³ Anteckning i Nordiska Museets arkiv af amanuensen S. Erixon.

⁴ Att »kosta» är detsamma som att ta löfvet af ett träd (löfbrott) och det som är kvar af stammen kallas sedermera »kostkrake».

⁵ Meddeladt af kyrkoherde A. K. Flentzberg, Mariefred.

kryckor gafs, men det skedde ibland på skämt, och dem ville man då inte gärna ha. Till en sådan krycka togs den fulaste och krokigaste käpp man kunde få fatt uti. I Medelpad, där man brukade ge två knölpåkar, togs »jene» d. v. s. en för att de skulle bli riktigt knöliga. Och på ställen, där man ville skymfa bruden, smögs käpp och krycka groft tillyxade in i förstugan eller fram till dörren.¹ Brudgummen kunde också ibland af sina vänner bli uppvaktad med karikatyrer, en gran och tall formade som käpp och krycka och tilltagna så stora som möjligt.²

Men med »kryckor» förstods icke endast riktiga kryckor, vare sig de nu voro i miniatyr eller större, eller kryckebref, gratulationer och dylikt, utan så benämndes mångenstädes äfven en vanlig lysningspresent bestående af hvilket föremål som helst i hushållsväg eller den begåfning, alla de föräringar, som fästfolk erhöll af ungdomsvänner i samma byalag på sin lysningsdag. Man brukade fråga hvarann: »Har du gifvit någon krycka till brudparet», och därmed afsågs då en dylik gåfva. Det kallades också att gå med »käpp och krycka», ofta utan att man hade den ringaste aning om att presenten en gång i tiden verkligen utgjorts af »käpp och krycka».

¹ L. F. Råäf, Ydre härad. D. 1. Linköping 1856. S. 110.

² Cervus (E. G:son Hjort), Anteckningar om Kisa sn i Östergötland. Linköping 1905. S. 91.

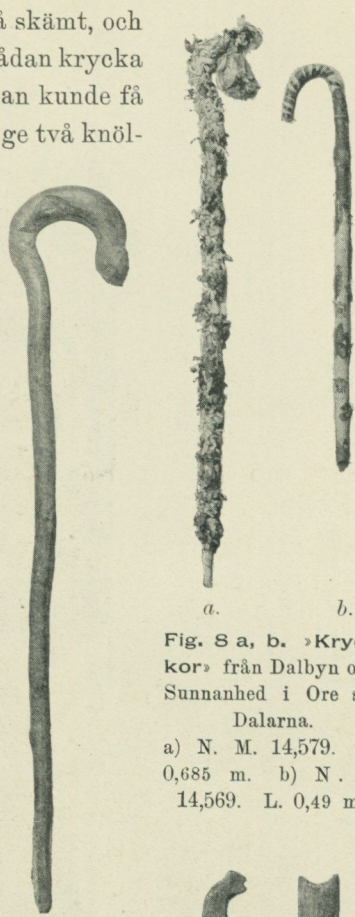

Fig. 8 a, b. »Kryckor» från Dalbyn och Sunnanhed i Ore sn, Dalarna.

a) N. M. 14,579. L. 0,685 m. b) N. M. 14,569. L. 0,49 m.

Fig. 9. »Krycka» från Sörbärke, Norrby sn, Uppland. N. M. 128,194. L. 1,105 m.

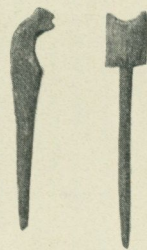

Fig. 10. Käpp och krycka af trä, funna i ena väggen af ett rum i komministergården i Länna, Södermanland. Käppen 0,08 m.; kryckan 0,085 m.

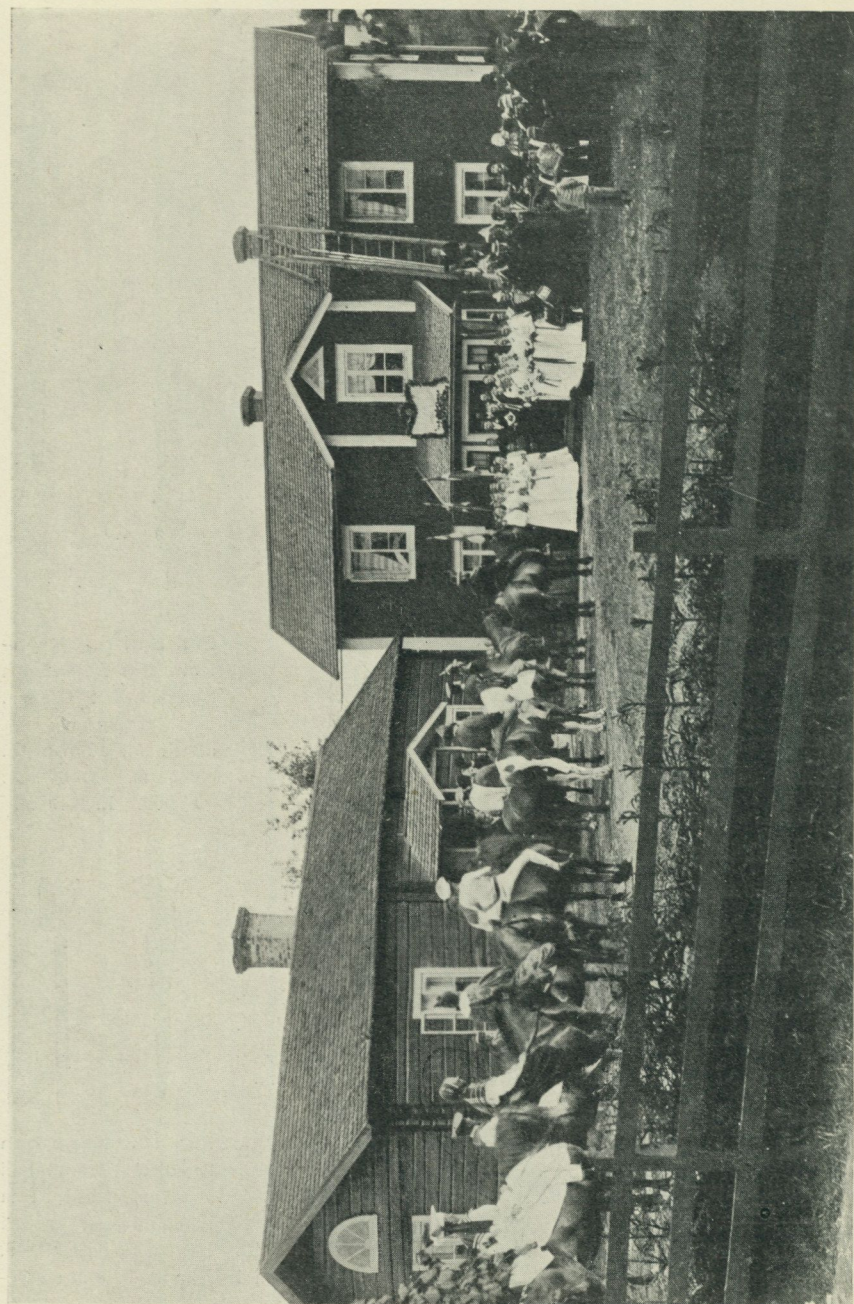

Fig. 11. Kryckestát i Nyckelby, Stora Tuna sn, Dalarna 1895.

När sålunda i V. Fernebo sn i Västmanland flickorna i byn åt den blifvande bruden anordnade en krycka med ljus, gratulationer och allehanda brokig pappers- och blomsterbeklädnad, lades då stundom äfven vid kryckans pall några småsaker, hvilka också de kallades för kryckor. Pojken däremot fick en krycka bestående af en hushög tvåklyngig gran försedd med sträfvor af smärre granar, och hvilken af byalagets pojkar upprestes framför stugudörren.¹ Liknande sed omtalas från Norrby socken i Uppland, där »kryckjan», en hög granspira, sista lysningsdagen restes vid den gård hvarest lysnings- eller kryckekalaset hölls. Granspiran skulle vara så hög som möjligt och afbarkad men med kvarlämnad grantopp, och öfverst fästades ofta ett slags transparang med brudparets namn. Vanligen åkte spelmannen på stängen vid dennas framforslande, och sedan blef det traktering öfver lag för alla som kommit med kryckan och hjälpt att resa den.²

I Gestrikland kommo de däremot körandes med två stora granar, hvilka restes vid gården, och kallades detta där kryckeståt. »Kryckeståt» eller »kryckedragning» är ett i Dalarna mycket allmänt uttryck och bruk och förekommer därstädes i en mängd socknar i trakten af Falun ända upp till Svärdsjö och ända bort till Floda. I Stora Tuna sn t. ex., där kryckeståt ofta går af stapeln, så snart en »pöjtje» tillsammans med sin utvalda ramlat utför predikstolstrappan, tillgår ståten i allmänhet så. Sedan brudparets vänner första lysningsdagen samlats i någon gård ej långt ifrån brudens hem, vanligen i nästa grannby, så uppställer sig skaran och tågar iväg mot målet. Anlända till byn stannar följet, och tvenne förridare rida fram och tillspörja brudparet, om några dess vänner få framföra sin lyckönskan. Så spränga ryttarna åter tillbaka, och tåget sätter sig i gång. Först kommer björken eller kryckan med hela sin löfskrud på och dragen af två hästar, därefter musik och så hvitklädda tärnor med blommor och ljus i händerna och därefter ryttarskaran utstyrd i alla möjliga besynnerliga dräkter, stundom med masker. Vid fram-

¹ Anteckning till Nordiska Museets inventariefilager 115, 116 (nr 44,304) af pastor Alexis Engdahl.

² Anteckning i Nordiska Museets arkiv af intendenten N. E. Hammarstedt.

Fig. 12. »Kryttjor» från Holsåker, Floda sn, Dalarna.
Fot. 1915 E. E. Westin.

komsten gruppera sig deltagarna omkring dörren, och en i prästdräkt klädd ryttare rider fram och uppläser lyckönskningstalet. Efter ett lefve för brudparet rida ryttarna i vild fart en god stund omkring gården, hvarefter det blir traktering och dans. Förr i tiden skulle pojkarna rida öfver både skaten, d. v. s. toppen, och storändan af björken, hvilken ofta var så stor att den upptog nästan hela gården.

När »krickja» förr i tiden drogs i Gagnef, så satt spelmanen i storändan på det okvistade trädet, och bjöds inte ungdomen som forslade fram det till bröllopgården på brännvin, som det alltid skulle vara på den tiden, så släpades »krickjan» ända in i förstugan och drogs tillbaka först när ordentlig traktering bekommits.

På kvällen före första lysningsdagen är det som man drar »kryttjor» i Floda, en gran och en tall, hvilka skola vara långa och raka. Pojkarna som hämta dem kvista och barka af dem i skogen, så att

Fig. 13. »Skalade granar.» Bröllopsträd från Mjöhults gård, Horns sn, Östergötland.
Fot. 1914 A. Stahre.

Fig. 14. Jäsperssträd från Hjortnäs, Leksands sn, Dalarna.
Fot. 1913 Mary Ludwig.

de bli helt hvita med bara toppruskan kvar. De resas på hvar sin sida om förstukvisten och få stå kvar tills brudparet gift sig. I Floda ha de »man och kvinna», d. v. s. tallen säges där beteckna brudgummen och granen bruden, och ibland får man också i Gagnef, där »kryckegranar» numera resas, se en tall och en gran, han och hon. Liknande förhållande finnes äfven antecknad från Östergötland, fig. 13; af de två vid bröllopsgården resta »brugranarna» eller »skallade granar» föreställer den högra brudgummen, den venstra bruden.¹ Och på samma sätt, som man drar kryckor i de nordligare landskapen, drages det björk i de sydligare. I Småland har det därvid mången gång händt, att dyrbara presenter såsom kopparkittlar och dylikt hängdes i björken, och ansågs det som en stor heder att få »käpp eller krycka». Efteråt blef det vanligen traktering eller »kröckegänge».²

Det är emellertid blott på en del håll, som man drar träd redan vid lysningen, ofta eger detta rum under bröllopet, och den tid då det stod i flera dagar andra dagen, men torde denna ceremoni väl ursprungligen hafva egt rum själfva bröllopsdagen. Fastän bröllopsträd drogs, förekom det äfven att »käpp och krycka» därjämte gafs vid lysningen. Trädet, som på olika orter uppträder under olika namn såsom jäspersträd, bröllopsmalla, dässbodstall (=bröllopstall) o. s. v. framföres under allehanda växlande ceremonier. I allmänhet tillgick det förr i tiden så, att trädet, tall, gran eller björk, i all hemlighet hemtades från skogen, hvarvid spelman satt i trädet och spelade. Man tog det största och gröfsta man kunde få tag uti, och vid framkomsten uppstod ofta en häftig strid, än var det kvinnorna som försökte att fördärfva trädet för männen, och än var det pojkarne som försökte göra det för gubbarna, d. v. s. de gifta männen. Mången gång fick ett nytt träd hemtas, då det första skamfilats, ty bröts skaten af, ville man för skams skull ej sätta upp trädet. I toppen sattes sedan en flagga med brudparets initialer samt årtalet och en eller flera skällor. Det har äfvenså förekommit att själfva brudgummen placerats i trädet och så burits till bröllops-

¹ Cervus, anf. arb., s. 96.

² Meddeladt af fotografen A. Hultgren, Ingatorp.

Fig. 15. Væggbonad från Mora sn, Dalarna. N. M. 46.895 b.

Inskrift: Bröllops Folket Draga Tallen Till Bröllops Gården Brudgummen och Bruden möta Dem med Fägnad.

gården sittande bland granens grenar, och säges detta bruk ha gifvit upphof till ordspråket »han är på grön kvist».¹ — Bröllopsträden skulle ofta stå kvar, till dess den unga hustrun fått sitt första barn.

Men i äldre tider var det inte alltid ett nytt träd som hemfördes och restes till bröllopet, utan fick den kvarstående majstängen då tjänstgöra som bröllopsträd. I en skildring från förra hälften af 1700-talet omnämnes, hurusom prästen med brudgummen och brudskaran redo omkring majstängen tre gånger,² och en gammal dansk 1600-talsförfattare (Nicolaus Heldvaderus, 1624) omtalar, att i redan för honom aflägsna tider vigsel egt rum »under it grönt Maytræ, som war opreist uden for Brudehuset».³

Att bröllopsstängerna eller brudträden i likhet med de till jul och midsommar uppresta stängerna voro fruktbarhets- och fruktsamhetssymboler framgår tydligt af alla med dem förenade riter och folktro. Här är emellertid ej meningen att närmare ingå på deras betydelse och sinnebildliga innebörd, men har det varit vid undersökning af bröllopsträdets olika uppträdande i vårt land som sambandet mellan detta och »käpp och krycka» gång på gång kommit till synes, och har detta gifvit anledning till ofvanstående redogörelse för därunder påträffade olika »krycke»-former — från »käpp och krycka» till knotiga trädgrenar och verkliga kryckor, till skalade brudgranar och fram till krycketrädet med hela sin löfskrud

¹ Cervus, anf. arb., s. 95.

² Samuel Kroks Tal om Urshults Pastorats inbyggares seder, hållit år 1749 uti Upsala. Stockholm 1768, s. 29.

³ C. J. Bergman, Gotländska skildringar och minnen. Visby 1882. S. 248**.

10—150310. Fataburen 1915.

på. Mycket synes därvid peka hän på att den lilla prydliga tingesten af förgylldt silfver och dylikt haft samma ursprung som bröllops- eller lycko- och välsignelseträdet. Benämningen krycka afser ju ej blott kryckan i miniatyr eller vanlig storlek utan äfven det som bröllopssträd uppträdande krycketrädet. Krycka och bröllops-träd gå, som vi sett, i hvartannat. Den flerstädes bland allmogen gängse förklaringen — och denna gäller såväl »käpp och krycka» som krycketräd — att »giftermål tyder på ålder, och att kryckan därför vid utträdet ur ungdomsståndet behöfves till att stödja sig på», skulle ju kunna omskrifvas så, att kontrahenterna vid inträdet i det äkta ståndet behöfva och få stöd och hjälp af kryckan, d. v. s. brud- och välsignelseträdet och dess lifgifvande inverkan. Den lilla lysningspresenten »käpp och krycka» skulle sålunda, med i grunden samma innebörd som välsignelseträdet själf, utgöra en förvanskad rest af en i forna tider hänskande trädskult.

Fig. 16. »Käpp och krycka» å kudde af hvitt siden med målningar från Vadstena. Lysningspresent till mademoiselle Catharina Skutnabb, gift 1799 med en landtbrukare Jansson. N. M. 41,878. Kuddens h. och br. 0,1 m.

